

Eski Fars Şiiri Meselesine Dair

K. E. Wilson, bu 'Bulletin'in ikinci cildinde yayınlanan makalesinde¹ yeni Fars edebiyatının doğuşu meselesi gündeme getirir. Araştırmacı, Acem şairlerinin Samanîlerden çok önce var olduğu görüşündedir, ancak en eskisi –Aufî, *Lübâb al-albâb*- dâhil olmak üzere çeşitli tezkirelerde yer alan şiirler 'asıl olabilirler, ama ihtimali düşük' hükmüne varır. Prof. E. G. Braun 'Fars Edebiyatı Tarihi' adlı eserinde² Abbas Mervezî'nin H. 193/ M. 809'da halife Memun'a sunduğu düşünülen ve Farsça yazılan ilk şiir olarak kabul edilen meşhur bir manzume ile ilgili buna benzer bir ifade kullanır. Bu nüsha ile nispeten geç dönemde kaleme alınan eserler arasında dil açısından fark olmayışı Aufî'nin istinsah ettiği nüshanın³ asıl olmasının aleyhine önemli bir delil. Bu tür sahte eserler XIII. yy. başında olağan bir görünüş olmuştur: Aufî kendisi Buhara kütüphanelerinin birinde Behram Gur Dîvân'ının Farsça değil, Arapça nüshasını görür⁴.

Fars tarihçiler gibi Fars tezkirecileri de İslam'ın ilk asırlarında halkın siyasî ve manevî hayatıyla ilgili gerçek olaylardan habersizdiler. Bu olaylar hakkında Arap tarihçi ve coğrafyacılarının eserleri daha eski ve güvenilir kaynak teşkil ederler. Fars şiiri araştırmacıları bunu henüz yapmadılar; yanılmıyorsam, çağdaş otoritelerimizden hiçbiri coğrafyacı İbn Hordadbeh'in⁵ (IX. yy) şair Ebu'l Takî El-Abbas İbn Tarhan'ın -şüphesiz, Abbas Mervezî olarak bilinen şairin kendisinin- şiirinden alıntı yaptığını dile getirmedi.

سمر قند کند مند * بزینت کی افکند

از شاش نه بهی * همپیش نه جهی

Tarihî olaylara gönderme yapan bu şiir, Aufî tarafından verilen manzumeden daha eski bir dille yazılmıştır; bunların asıl olması konusunda şüphe olamaz. Goeje'nin çevirisi, muhtemelen, aslına tam uygun değil ve İranistler tarafından tekrar gözden geçirilmelidir⁶; bu şiirin edebî değeri düşük olsa da Doğu İran eski şiirinden günümüze ulaşan tek parça olması açısından önemlidir.

Acem tezkirecileri ve Avrupalı araştırmacılar tarafından bilinmeyen Batı İran'da bir eski dönem şairi hakkında Taberî bilgi verir (maalesef, şiir örnekleri yoktur). Babek'in yandaşları arasında Urmiye gölü civarında birkaç kalenin sahibi Muhammed İbn Ba'is⁷ isminde biri olur; bu zat Babek'e ihanet eder ve kendi halkına karşı Arapların yanında yer alır; daha sonra halifeye karşı ayaklanır, 850 yılında tutuklanır ve aynı yıl ölür. Taberî'nin kaynak kişilerinden biri (yazmada ismi düşürülmüştür) Merage'de şehrin 'şeyhlerinden' Muhammed İbn Ba'is'e ait Farsça şiirler dinlemiştir⁸; şeyhler Ba'is'in âdâb ve cesaretini överler. Bu sözlerden hiçbir tezkirede adı geçmeyen ve muhtemelen, Samanîlerde unutulmuş İbn Ba'is'in çağdaşları arasında şöhretli olduğu hükmüne varabiliriz⁹.

¹ C. Wilson, *The formation*.

² A Literary History, c. I, s. 13. Wilson, 'bize ulaşan Samanî dönemi eserleri' hakkında bilgiyi bu kitaptan alır; fakat o, H. 371/ M. 982–83'de yazılan ve 1892'de Buhara'da A. Tumanski tarafından bulunan *Hudûd al-âlem* adında çok önemli coğrafik eserden bahsetmez. Tumanski'nin *Novootkrıty persidskiy geograf* adlı makalesine Marquart *Streifzüge und Komanen* çalışmasında defalarca atıfta bulunur.

³ *Lübâb al-albâb*, 1, 21.

⁴ *Lübâb al-albâb*, 1, 79.

⁵ *İbn Hordadbeh*, metin, 26.

⁶ *İbn Hordadbeh*, çeviri, 19.

⁷ *البعس بن محمد*

⁸ Taberî, III, 1388, 8.

⁹ Son 30 sene içinde Arap şairlerin eserlerinde geçen erken dönem Farsça şiir parçalarını derleme teşebbüsleri yapılmıştır: Kazvinî, Kadımtarî'nin şi'r-i fârsî; Behar, Sabkşinâsî, c. I; Bertels, *Persidskiy-dari-tadjikskiy; Burhân-i kâti'*, Mu'in baskısı; Sefa, *Ta'rih*, c. I. Şu anda bulunan en eski Farsça şiir Arap şair Yezid bin Mufarrık tarafından 60 ila 64 yılları arasında yazılmıştır. Bu şiir parçası birkaç Arapça kaynakta ve Ta'rih-i Sîstân'da geçer. Halk edebiyatı ürünü mahiyetinde Farsça bir dördlük Taberî'de 3 kere geçer. Bazı çağdaş araştırmacılar bu dördlüğü yeni Fars edebiyatının en eski örneği olarak kabul ederler. Barthold sohbet ve derslerde bu meseleye değinir ve örnek olarak yüksek dil ve edebî değere sahip bir çocuk şarkısı getirir. Erken yeni Fars şiirinin en önemli örnekleri Fars tarihi eseri olan *Ta'rih-i Sîstân*'da bulunur.